

Utan skrift i bokstavslandet Sverige

Aziza Aouadhi arbetar som städerska på sjukhus och är ensamstående mamma med fyra barn. Livet vore enklare om hon kunde läsa och skriva.

– Jag försöker att inte visa mina barn hur svårt det känns att inte kunna hjälpa dem med läxorna, säger hon.

Det är eftermiddag i miljonprogramsområdet Storsvanden söder om Stockholm och Aziza Aouadhi sitter mycket stilla i en fåtölj i vardagsrummet. Från badrummet hörs en av döttrarna som duschar, annars ligger lägenheten tyst.

– Att inte kunna läsa och skriva betraktas som ett handikapp, men jag har gjort mitt bästa för att lära mig och jag behöver inte skämmas, säger Aziza.

Sverige är ett bokstavsland. Från alfabetet i hårdplast som dagisbarnet leker med till blanketten där åldringen väljer veckans luncher på servicehemmet, från veckobrevet som läraren skickar med barnet hem varje fredag till arbetstidsformuläret som städerskan fyller i vid dagens slut, från alla de olika kaffesorterna på fronten till automaten i lunchrummet till kartan som turisterna sticker fram för att fråga om vägen. Överallt bokstäver, siffror, tecken.

Aziza Aouadhi är 45 år och född i Tunisien. Hon fick börja i första klass men slutade innan skolåret var slut.

– Just det året var det ovanligt kallt i Tunisien. Det var långt att gå till skolan och vi frös. Jag och några andra flickor blev tvungna att sluta. När jag såg att de andra fortsatte var jag ledsen. Som barn vill man visa vad man kan och skolan ger en tillfälle till det. Jag kände att jag var begåvad, berättar hon.

Aziza växte upp som analfabet men fick alltid hjälp med det som behövde läsas eller skrivas, först av sina föräldrar, sedan av sin make.

– Det gick bra, men det är klart att det ger en känsla av maktlöshet, av saknad. Man är inte helt som en vanlig människa, särskilt inte som jämnåriga som kanske har lyckats i sina studier.

Azizas man var politiskt aktiv och 1990 flydde familjen till Sverige. Sedan slutet av 90-talet lever Aziza ensam med sina barn.

Ofta hamnar hon i situationer när omgivningen tar för givet att hon kan läsa och skriva. Senast det var aktuellt gällde det inte det svenska språket utan det arabiska. Hon besökte den tunisiska ambassaden för att förnya sitt pass. Det var mycket på blanketten som hon inte kunde tyda så hon bestämde sig för att ta med den hem och be sin äldsta dotter om hjälp. Inför ambassadtjänstemannen skylldes hon på att hon måste hämta ett foto. Då sa han att hon kunde fylla i blanketten, lämna den och skicka fotot.

– Så då fick jag säga som det var. Men jag känner inte längre den där sorgen över det. Jag vet att jag hade kunnat läsa och skriva om jag bara hade fått gå i skolan.

Aziza jobbar halvtid som städerska på Huddinge sjukhus. För den här intervjun använder vi tolk, men hon talar så pass bra svenska att vi kan småprata även utan tolken. Hennes talade språk räcker i jobbet.

– Ibland hänger det information på anslagstavlan. Då försöker jag förstå, men sedan vänder jag mig alltid till en arbetskamrat och frågar. Det är inget problem, vi är flera som har problem med att läsa.

De situationer när Aziza känner sig mest utsatt har med barnen att göra. Hon har sex barn; de två äldsta har nu flyttat hemifrån men två flickor och två pojkar mellan tio och nitton år bor kvar. Det allra svåraste är att inte kunna hjälpa dem med skolarbetet.

– Det har inte gått så bra för dem i skolan som jag hade önskat. Jag känner ingen stor skuld, men det är delvis mammans ansvar att hjälpa barnen. Om mamman inte kan det så gör det skillnad, säger Aziza och utan att dramatisera.

Det är framför allt den äldsta dottern som har fått hjälpa småsyskonen -- och sin mamma. När Aziza får brev från någon myndighet, från barnens skola eller från banken ber hon dottern om hjälp. Med siffror har Aziza lättare än med bokstäver. Hon upptäckte till exempel själv fel i Skatteverkets förtryckta uppgifter på hennes deklaraionsblankett. Men för att förstå instruktionerna om hur man skulle rätta siffrorna behövde hon dotterns hjälp.

Hur känns det att leva i ett bokstavsland som analfabet? Vad tycker hon om att Sverige är så skriftbaserat, att en svensk inte kan komma överens om att träffa en kompis utan att kolla sin filofax och att man skickar inbjudningskort med posten när barnen ska ha kalas? När jag frågar skrattar Aziza lite försiktigt.

– Vi lever i ett samhälle där det är skrift överallt. Och det är ont om tid i det här landet, då måste man skriva upp möten och fester.

Liksom de flesta har familjen Aouadhi en väggalmanacka i köket. Där skriver de stora barnen upp sina aktiviteter och där plitar Aziza in sådant som gäller yngsta dottern. För hennes egen del blir det bara något enstaka läkarbesök som måste antecknas.

Aziza har gått flera olika läs- och skrivkurser. Slöseri med tid, kallar hon dem. Hon pekar på att elever med mycket olika förkunskaper klumpades ihop; hon kunde hamna bredvid dem som redan kunde läsa och skriva. Grupperna var också för stora för att hon och andra lågutbildade skulle kunna få den hjälp de behövde.

-- När man försöker och inte lyckas får man en jättenegativ känsla, säger hon.

Familjen har flyttat flera gånger och hon har avbrutit undervisningen när hon varit mammaledig. Därför har hon haft sammanlagt fem olika lärare i läs- och skrivundervisning.

– Bara en av dem var engagerad. Hon försökte hjälpa var alla elever enskilt, efter vars och ens behov.

Under en period när familjen bodde i Malmö fick Aziza läs- och skrivundervisning på arabiska av en tvåspråkig lärare med arabisk bakgrund. Under den terminen tycker hon att hon lärde sig mycket. Hon kände också att det var kunskaper som hon skulle kunna överföra på svenskan. Men när familjen flyttade till Stockholm fanns ingen motsvarande undervisning på modersmålet.

Aziza har just anmält sig till en ny läs- och skrivkurs två kvällar i veckan.

– När barnen är små hinner man inte tänka på det, men nu hinner man. Och när man ser hur de har utvecklats känns det som man själv står kvar på samma punkt. Min kropp klarar egentligen inte att både studera och jobba, men jag känner att jag verkligen vill, säger hon.

Att vara analfabet behöver inte betyda att vara utan litteratur. Bredvid Disneys Lejonkungen och andra videofilmer i bokhyllan står Koranen och ett par hyllmeter hadither, berättelser om profeten Mohammed. Och Aziza har många traditionella sagor inom sig som hon har berättat för sina barn när de var små.

– Böcker lär sig barn snart läsa själva, men en saga som mamma berättar är något annat. Det tycker de om. När de själva får barn kommer de att gräva i minnet och komma ihåg sagorna som jag har berättat.

Ytterdörren öppnas och yngsta dottern kommer in och hälsar med en knallrosa keps på svaj. Hon slår sig ner vid datorn och börjar chatta på webbsajten MSN. Aziza ler åt det, uppenbarligen glad över att hennes tioåring redan är så hemmastadd i bokstävernas värld.

Katarina Bjärvall

Fakta/analfabetism

Vem är analfabet? Forskarna talar idag om funktionell analfabetism. I ett informationssamhälle som det svenska innebär begreppet att man visserligen kan läsa, skriva och utföra enkla räkneoperationer under kontrollerade former, till exempel i skolan, men att kunskaperna inte räcker för de krav vardagslivet ställer.

Närmare en miljard människor i världen är funktionella analfabeter. Ingen vet hur många av Sveriges invånare det gäller – uppskattningar varierar från 25 000 till mångdubbelt fler. De flesta analfabeter i Sverige kommer från delar av världen där krig har gjort skolgång omöjlig, där fattigdom har gjort att barnen måste arbeta istället för att sitta i skolbänken eller där en patriarkal samhällsstruktur har hållit flickorna borta från skolorna.